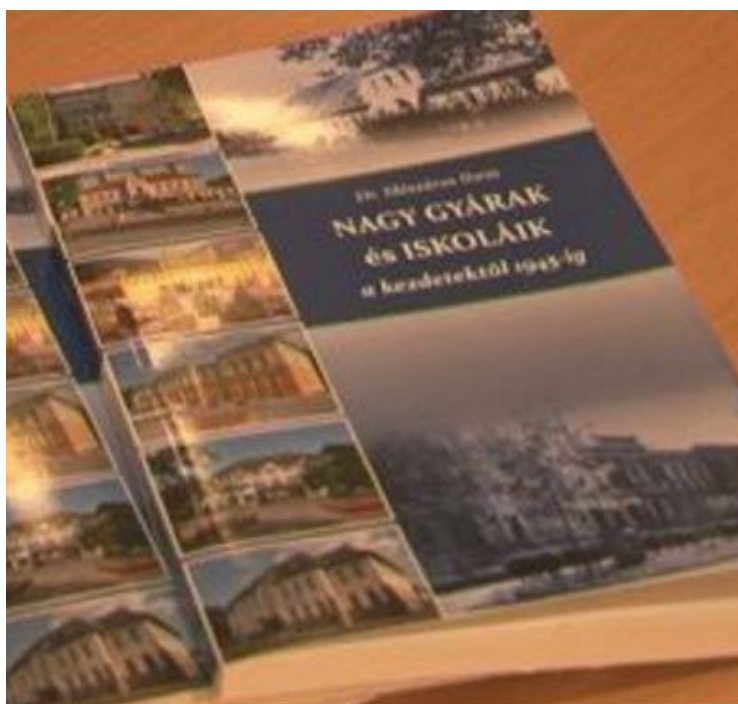

FENYERES Tamásné

Nagy gyárok és iskolák a kezdetektől 1945-ig

A tanulást, az oktatás fontosságát és a népoktatás kialakulását mutatja be Dr. Mészáros Ilona könyve. A dualizmus időszakában, az 1868-as népoktatási törvény elfogadása után figyelhetjük meg az oktatás meredek fejlődését, amit a könyv szerzője területegységekre fókuszálva ismertet. Az ipar fejlődése az oktatás fejlesztésének szükségességét is maga után vonta. A korszakot egységesen jellemezte új iskolaépületek létrehozása, tantermek, tanszerek fejlesztése, és nagy hangsúlyt helyeztek a gyerekek kötelező iskolába járatására. A könyv az iparilag nagymértékben fejlődő területek közül három intézményének tevékenységét mutatja be (Ózd, Diósgyőr Pécsszabolcs-bányatelep), azok helyi oktatásra gyakorolt jótékony hatásával.

A kötet elején felelevenednek a kor legfontosabb történelmi eseményei, az oktatáspolitikában bekövetkezett változások, és a modern értelemben vett munkásosztály létrejötte. Az 1868-as közoktatási törvény következtében az ország ipari területeinek iskolái jelentős mértékű fejlődést mutattak, de minden vidéknek a saját gazdasága által kialakított céljai is tükröződtek az iskolák tevékenységében.

A kor egyik meghatározó ipari területe Ózd volt, ez a kezdetben alacsony gazdasági színvonalú életet élő vidék, ahol a gyáralapítás gondolatával kezdenek foglalkozni a vasútépítés számára olcsó, nagy tömegű vaselőállítás érdekében. A gyárat 1864-ben kezdték építeni, bár ipari előzmények 1847-re vezethetők vissza. A termelés fejlődése mellett a közoktatás gyerekcipőben járt, aminek a gyári dolgozók növekvő száma adott új lendületet. A szerző rámutat arra a nagy munkára is, amit a törvény által előírt követelmények teljesítéséhez az itt élőknek el kellett végezniük. Az oktatás megtervezése, az iskolák felépítése, annak minden feladatával és költségével a gyárat terhelte. Bár a gazdaságnak a megfelelő szaktudással rendelkező munkásságra volt szüksége, addig a politika elit arra törekedett, hogy ne neveljen olyan embereket, akik képesek lesznek felismerni saját érdekeiket. Ez az ellentét végig követhető a kor oktatás politikáján, de a gazdasági fejlődés felülírta ezeket a félelmeket. Dr. Mészáros Ilona végig vezeti az olvasót a közoktatási törvény előtti népművelés időszakaszain, lehetőségein, bemutatja

az ózdi olvasó egyletet, a könyvtárat, a fúvószenekart, az olvasóegyleti dalárdát, a színjátszást, filmszínházat, és tiszti kaszinót. Majd a továbbiakban rámutat a törvény hatására bekövetkező változások fontosságára, szerepére.

Ózdon az eredeti célnak – a szakképzett munkaerő kitanítása, a továbbtanulás gondolata nélkül – megfelelően kialakított rendszer következtében csak elemi iskolák működtek, magasabb jellegűek nem. A mű éppen ezért részletesen tárgyalja az Ózdon létre hozott, Kablay István által vezetett egyik legelső és legfejlettebb iskolát, ahol 30 év alatt az iskolában tanuló gyerekek száma az ötszörösére emelkedett, de a tanítókra jutó 100 gyermek helyett egy tanítóra már csak 48 diák jutott, így az oktatás hatékonyabban tudott folyni. A kor egyik legmodernebb iskoláját vállalati forrásokból tartották fent, de ehhez a megfelelő oktatást, és a kötelező iskolába járást is megkövetelték. Mindezt szülőknek nyújtott „szociális segítség” adásával is támogatták (taneszközök, ruhák, étel, stb.). a siker érdekében kialakított rendszer nem csak a szülői feladatok gyakorlásának szabályait, de az iskola felelősségét is kiemeli, a megfelelő szakképzettséggel bíró tanerő alkalmazásával, és a megfelelő leltárral számon tartott taneszközök használatával. A gyerekek munkáját minősíteni kezdték, az iskolavezetés „kísérletezett” a megfelelő betűminták kialakításával, ami a legkönnyebben rajzolható, és papír megtakarítással is járt. Az ózdi gyári iskola 1889-ben iparostanonc iskola indítását dolgozta ki, amiben a fiúk ipari pályára való előkészítését végezték. E mellett nem feledkeztek meg a lányokról sem, ők háztartási továbbképzésen vettek részt, de ezt még nem szakiskolai képzésnek hívták a kor politikai nézetei miatt. A tanítás mellet a nevelés is fontos szerepet kapott az iskola életében, amiben a vallásos erkölcsi nevelés kapott meghatározó szerepet. Az igazgató a nevelésbe a gyerekeken kívül azok szüleit is bevonta, mert szerinte így lehetett tényleges eredményeket elérni. Ennek kapcsán a szerző kitér Becht E. Gyula munkásságára, aki korát megelőzve az igazságos osztályozás híve volt, ahol a tudást tartotta értéknek, és nem a szülői rangot társadalmi, vagyoni helyzetet tartotta szem előtt.

Kiemelendő a kötetből még a Diósgyőri vasgyár „faiskolája” (nevét az épület faszerkezetéről kapta). Az iskola a tanultabb munkások képzésével foglalkozott a „munkásarisztokrácia” kinevelésére törekedett. Az itt élő, dolgozó emberek, olcsó lakást, tüzelőt, orvosi ellátást, stb., kaptak. A viszonylagosan jó életkörülmények egyre több ember bevonását és letelepedést eredményezték, a munkásmozgólódások minimálisra csökkentek. A népoktatási törvény 12 éves korig tette kötelezővé az iskolába járást, de a tanoncképzést csak 14 éves kor felett kezdhették meg a tanulók. Szükségessé vált egy ipari irányú előkészítő iskola létrehozására, ahol a VI. évfolyam után a VII. VIII. évfolyamot is iskolában tartják, és segítségével a tanoncképzéshez szükséges tantárgyakat erősítik. A diósgyőri iskola így pedagógiai szempontból folyamatos oktató munkát alakított ki, amiben az első ABC tanulóktól az utolsó szakirányú vizsgáig egységes folyamatos nevelést folytat. Ennek oktatáspolitikai jelentőségét kiemeli a szerző, mikor ennek az iskolának is köszönhetően 1928-ban az Országos Közoktatásügyi Tanács foglalkozni kezdett az iskolakötelezettség 14 éves korra emelésével, amit égül 1940-ben törvénybe is iktatott.

A Délvidék egyik legjelentősebb oktatási intézményének Pécsszabolcs-bányatelep iskolája bizonyult, ahol az oktatás korábbi évtizedei az 1830-ban Széchenyi munkásságának következtében létrejött Dunagőzhajózási Társasághoz is köthetők. Ennél az intézménynél a szerző kiemelt jelentőséget tulajdonít a külföld oktatásra gyakorolt hatásának és a tulajdonviszonyok kérdésének. A bányatelepi iskolát ugyan a bécsi vezetés alatt működő Dunagőzhajózási Társaság tartotta fenn, de a pécsi püspökség rendelte és nevezte ki oda az oktatókat. 1830-ban Pécssett a püspöki tanítóképző okleveles tanítókat bocsátott ki. Az első tanítóképzők ez időtájt bocsátották útjaikra diákjaikat, így a Társaság nagy figyelmet fordított arra, hogy náluk ne szakképesítés nélküli oktatók dolgozzanak. Ez a kettősség csökkent, amikor 1892-ben a bécsi vezetés elrendelte az egységes magyar nyelvű oktatást, és külön tantárgyként a német

nyelv tanítását. Ez megváltozik a 20. században, amikor a Német Birodalom bekebelezte Ausztriát, az osztrák tulajdonban lévő gyár is német fennhatóság alá került. Ennek hatására az oktatásba bekerült a német tagozat, ahol a tanítás német nyelven folyt, és a magyar nyelv, mint heti 6 órában tanítandó tantárgy jelent meg.

Érdekes intézménye volt a bányatelepnek a vasárnapi iskola, ahol a közismereti tantárgyakat német nyelven tanították azoknak, akiknek ezt addig nem sikerült megfelelően elsajátítani, emellett nagy jelentősége volt a közismereti tantárgyakon kívül a bányauzemi gyakorlatok oktatásának.

Összegezve a bemutatott oktatási intézményekben tapasztaltakat, azt láthattuk, hogy a szerző a kor igényeinek megfelelő magas színvonalú iskolákat mutatott be, ahol politikai, gazdasági helyzetével elégedett, és az üzem számára a legmegfelelőbb szaktudást nyújtó munkaerőt képeztek. Az eredményesség hatására a fenntartó vállalatok jobban megbecsülték nevelőiket, illetve nagyobb hangsúlyt helyeztek a képezett, oklevéllel rendelkező tanítók alkalmazására. A vállalatok illetve az állami iskolák közötti párhuzamban a vállalati összehasonlításban az tűnt ki, hogy a vállalati iskolák nagyobb hangsúlyt fektettek a tanoncképzés előkészítésére, de az állami iskolákban elrendelt kötelező tanmenetek, tantervek betartását is megkövetelték. Lényeges különbségnek bizonyult még, hogy a vállalati iskolák jobban felszereltebbek, tanulási körülmények lényegesen jobbak voltak az államiakéval összevetve. A szerző kutató munkájának erőfeszítéseit mutatja az is, hogy sok esetben egy-egy iskoláról nagyon kevés adat volt fellelhető, ezért esetenként a kerület többi iskolájában található utalások, dokumentumok segítettek a vizsgált iskolák tevékenységének bemutatását.